Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta

Etäkuuleminen 24.2.2022 klo 12.15

Ihmisoikeusliiton lausunto ihmisoikeusselonteosta

Ihmisoikeusliitto kiittää mahdollisuudesta tulla kuultavaksi työelämä- ja tasa-arvovaliokunnassa ja antaa kirjallinen lausunto ihmisoikeusselonteosta.

Ihmisoikeusliitto seuraa kokonaisvaltaisesti Suomen ihmisoikeustilannetta ja vaikuttaa ihmisoikeuksien toteutumisen puolesta Suomessa. Olemme ainoa jäsen Suomesta maailman vanhimmassa ihmisoikeusjärjestössä, FIDH:ssa (**International Federation for Human Rights).** FIDH:n jäsenet ovat kukin omassa maassaan keskeisiä, paikallisia ihmisoikeusjärjestöjä.

Yleistä

Ihmisoikeusselonteossa tehdään useita erittäin osuvia havaintoja ihmisoikeuksien toteutumisen kansainvälisestä ja eurooppalaisesta kehityksestä ja perus- ja ihmisoikeuksiin kohdistuvista uhista. Selonteko sisältää lukuisia tärkeitä linjauksia Suomen kansainvälisestä, kansallisesta ja EU-tason ihmisoikeuspolitiikasta, mukaan lukien oikeusvaltiokysymykset, kansalaisyhteiskunnan vaikuttamismahdollisuudet ja ihmisoikeuspuolustajien tuki.

On elintärkeää, että Suomi säilyttää vahvan tukensa kansainväliselle sääntöpohjaiselle järjestelmälle, oikeusvaltiolle ja kaikkien ihmisten perus- ja ihmisoikeuksien toteuttamiselle. On ansiokasta, että selonteossa nostetaan esiin monipuolisesti myös ns. uusia ihmisoikeusteemoja, kuten ilmastonmuutos ja yritysvastuu.

Selonteko jää joiltain osin, erityisesti kansallisen ihmisoikeuspolitiikan temaattisen analyysin, kansainvälisten sopimusvalvontaelinten suositusten huomioon ottamisen sekä perus- ja ihmisoikeuspolitiikan kansallisen toimeenpanon edellytysten osalta yleistasoiseksi. Kansainvälisen, kansallisen ja EU-tason tason välillä on havaittavissa myös epäjohdonmukaisuutta.

Perus- ja ihmisoikeuksien tehokkaaksi toteuttamiseksi ja edistämiseksi tarvitaan resursseja. Valtioneuvoston tämänhetkiset resurssit muun muassa perus- ja ihmisoikeuksien seurannan kehittämiseen, toimeenpanon systemaattiseen edistämiseen sekä ajantasaiseen määräaikaisraportointiin sopimusvalvontaelimille ovat jääneet huomattavasti jälkeen resurssien tarpeen kasvusta.

Suomessa on lukuisia vakavia ihmisoikeusongelmia. Yksi näistä on syrjintää kokeneiden henkilöiden oikeussuojan puutteet erityisesti työelämässä. Oikeussuojaa tulee vahvistaa meneillään olevassa yhdenvertaisuuslain osittaisuudistuksessa.

Suomen ihmisoikeustilanteen ja kansainvälisten sopimusvalvontaelinten velvoitteiden seuranta eduskunnassa ja valtioneuvostossa

Ihmisoikeusselonteko on keskeisin Suomen ihmisoikeuspolitiikkaa linjaava asiakirja. Ihmisoikeusselonteon antaminen eduskunnalle riittävän usein myös tulevaisuudessa on erittäin tärkeää.

Samalla selonteon käsittely on myös ainoa mekanismi, jolla eduskunta käsittelee Suomen ihmisoikeuspolitiikkaa ja myös kansallista perus- ja ihmisoikeustilannetta kokonaisuutena. Kansallista perus- ja ihmisoikeuspolitiikkaa linjaava perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma menee eduskunnalle tiedoksi, mutta ei täysistuntokäsittelyyn, vaan sen mahdollinen käsittely riippuu valiokunnista. Selonteko puolestaan annetaan enintään kerran vaalikaudessa, yleensä harvemmin.

On pohdittava, **miten eduskunta saisi ihmisoikeusselonteon käsittelyn rinnalle mekanismin, jonka avulla se voisi käsitellä Suomen perus- ja ihmisoikeustilanteen kokonaisuutta** säännöllisesti esimerkiksi kerran vuodessa.

Myös valtioneuvoston olisi tärkeää saada vuosittain katsaus suosituksiin ja ratkaisuihin, joita Suomi on saanut kansainvälisiltä ihmisoikeusvalvontaelimiltä, kuten YK:n TSS- ja KP-komiteoilta.

Kansallisesti perus- ja ihmisoikeuksien toimeenpanoa on viimeisen vuosikymmenen ajan ohjattu perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmilla. Perus- ja ihmisoikeuksien toteuttaminen ei rajoitu ohjelmiin, vaan velvoittaa kaikkea julkista valtaa jatkuvasti kaikkien oikeuksien ja elämänalojen osalta. Ihmisoikeusliitto pitää toimintaohjelmia kuitenkin keskeisenä perus- ja ihmisoikeuksien edistämisen välineenä. Pidämme perus- ja ihmisoikeuspolitiikan jatkuvuuden ja systemaattisuuden kannalta olennaisena, että **seuraava hallitus laatii neljännen kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman**.

Ihmisoikeuspolitiikan resurssit

Selonteossa todetaan, että ihmisoikeuspolitiikalle on turvattava riittävät voimavarat. Perus- ja ihmisoikeuksien järjestelmällistä edistämistä ja seurantaa on viime vuosina kehitetty muun muassa perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmalla. **Perus- ja ihmisoikeuksien edistämisen asiantuntijaresurssit ovat kuitenkin erittäin niukat.**

Perus- ja ihmisoikeuksien toimeenpano on kaikkien virkahenkilöiden velvollisuus. Erityisesti perus- ja ihmisoikeuksiin perehtyneet ja niiden edistämistä päätyökseen toteuttavat virkahenkilöt ovat

kuitenkin olennaisen tärkeä resurssi sen kannalta, että ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanoa ja sopimusvelvoitteiden systemaattista pitkän aikavälin seurantaa voidaan tosiasiassa vahvistaa.

Yksi esimerkki tästä on selonteossa mainittu, perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmaan sisältyvä tietopankki YK:n ja Euroopan neuvoston sopimusvalvontaelinten antamista Suomen ihmisoikeusvelvoitteiden täytäntöönpanoa koskevista suosituksista. Tietopankki on erittäin tärkeä ja tervetullut toimenpide, mutta tällä hetkellä sen toteutus on uhattuna resurssipulan vuoksi.

Tällä hetkellä valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeuksista vastaavien virkahenkilöiden määrä on selvästi liian pieni ottaen huomioon, että sekä kansainvälisten ihmisoikeussopimusten raportointimenettelyjen määrä että esimerkiksi Suomea koskevien yksilövalitusten ja oikeustapausten määrä on viime vuosina merkittävästi kasvanut.

Johdonmukaisuus Suomen kansainvälisen, kansallisen ja EU-tason ihmisoikeuspolitiikan välillä

Voidakseen edistää ihmisoikeuksia uskottavasti kansainvälisillä foorumeilla ja toteuttaakseen omat kansainväliset velvoitteensa **Suomen on johdonmukaisesti ja systemaattisesti toimeenpantava, kunnioitettava ja edistettävä ihmisoikeuksia kotimaassa**.

Selonteon mukaan Suomen kansalliset perus- ja ihmisoikeushaasteet ”poikkeavat teemoiltaan ja laajuudeltaan usein maailmanlaajuisista haasteista”. Kuitenkin useissa Suomen kansainvälisen ihmisoikeuspolitiikan teemoissa **myös kotimaassa on merkittäviä ihmisoikeusongelmia, joista Suomi on myös toistuvasti saanut huomautuksia ja suosituksia kansainvälisiltä ihmisoikeusvalvontaelimiltä**.

Tällaisia teemoja ovat esimerkiksi riittävä toimeentulo, syrjintää kokeneiden oikeussuojan puutteet työelämässä, sukupuolittunut väkivalta sekä transihmisten oikeudet.

Kansallisen tason osalta selonteon kirjaukset jäävät muun muassa näiden teemojen osalta valitettavan ohuiksi, eikä kansainvälisten sopimusvalvontaelinten suosituksiin viitata kansallisen ihmisoikeustilanteen osalta riittävästi.

Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia säädösvalmistelussa, talousarviovalmistelussa ja lainsäädännön jälkiarvioinnissa tulee vahvistaa

Selonteon mukaan valtioneuvosto edistää järjestelmällistä ja kehittyvää perus- ja ihmisoikeuksien vaikutusten arviointia kaikessa viranomaistoiminnassa. Tämä on olennainen kirjaus.

Perus- ja ihmisoikeusvelvoitteet koskevat kaikkia hallinnonaloja. **Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia säädösvalmistelussa ja valtion talousarviossa tulee vahvistaa.** Myös

systemaattisempi **jälkiarviointi** lakien vaikutuksista perus- ja ihmisoikeuksiin on tarpeen. Perus- ja ihmisoikeusvaikutusarviointien vahvistamiseksi **tulee tukea säädösvalmistelijoiden perus- ja ihmisoikeusosaamista**.

Tämän lisäksi tulee edelleen **vahvistaa myös muiden virkahenkilöiden perus- ja ihmisoikeusosaamista kaikilla hallinnonaloilla**. Velvoite perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseen, kunnioittamiseen ja toteuttamiseen koskee kaikkea julkista valtaa ja kaikkia hallinnonaloja kaikilla tasoilla, mukaan lukien hyvinvointialueet ja tuomioistuimet. Kansainvälisiä ihmisoikeuksia, niiden velvoittavuutta ja sopimusvalvontaelinten tulkintoja ei tunneta hallinnon eri tasoilla riittävän hyvin. Viranomaisten perus- ja ihmisoikeusosaamisen vahvistamiseen olisi osoitettava nykyistä enemmän resursseja.

Oikeusvaltion turvaaminen on jatkuva prosessi

Selonteossa nostetaan esiin oikeusvaltion merkitys ja oikeusvaltion rapautuminen muun muassa useissa Euroopan maissa. **Oikeusvaltiota ei tule pitää Suomessakaan itsestäänselvyytenä, vaan sen eteen täytyy tehdä jatkuvasti työtä.**

EU-tasolla on luotava tehokkaita **sanktiomenetelmiä**, jotta EU:n yhteisiä sopimuksia ja rahoitusmekanismeja noudatetaan. EU:n toimenpiteiden täytyy olla todella selkeästi kohdennettu hallinnon toimia kohtaan, ei kansalaisiin. Autoritaaristen maiden **kansalaisyhteiskunnan ja riippumattoman median kuuleminen ja tukeminen** on erittäin tärkeää.

Kansalaisyhteiskunnan todelliset vaikuttamismahdollisuudet taattava

Selonteon mukaan kansalaisyhteiskunnalle ja kansalaisjärjestöjen edustajille ”tulee taata päätöksenteossa merkitykselliset vaikutus- ja osallistumismahdollisuudet”. Viime vuosina lainvalmistelussa ja ohjelmien valmistelussa on ollut tapauksia, että **kansalaisyhteiskunnan kuuleminen on ollut hyvin niukkaa** tai se on tapahtunut valmisteluprosessissa sellaisessa vaiheessa, jossa todelliset vaikuttamismahdollisuudet ovat olleet vähäiset.

Myöskään ihmisoikeusselonteon luonnosvaiheessa järjestöille ei järjestetty mahdollisuutta lausua tai tulla kuultavaksi, vaan ainoastaan selonteon valmistelun alkuvaiheessa toteutettiin verkkokysely.

Temaattisia huomioita Suomen ihmisoikeustilanteesta

Perus- ja ihmisoikeudet eivät ole erillinen politiikkalohko, vaan niiden kunnioittaminen, toteuttaminen ja edistäminen on turvattava kaikessa julkisen vallan toiminnassa, mukaan lukien jokainen lainsäädäntöhanke.

Eduskunnan käsittelyssä on tai sinne on tulossa vielä tämän hallituskauden aikana useita perus- ja ihmisoikeuksiin keskeisesti vaikuttavia esityksiä, joiden kohdalla eduskunnalla on mahdollisuus turvata ja parantaa joidenkin ryhmien ihmisoikeuksien toteutumista kunnianhimoisesti ja Suomen kansainvälisten sopimusvelvoitteiden mukaisesti. Ihmisoikeusliitto nostaa tässä esiin joitakin tällaisia temaattisia kysymyksiä, joiden taustalla on merkittäviä ja pitkäaikaisia ihmisoikeusongelmia Suomessa. Lisäksi nostamme esiin muutamia teemoja, joiden toivomme lähivuosina nousevan keskeiseen rooliin Suomen kansallisen ihmisoikeustilanteen parantamisessa.

Syrjinnän, häirinnän ja vihapuheen torjunta

Selonteossa viitataan melko yleisellä tasolla syrjinnän, viharikosten ja vihapuheen, kuten verkkohäirinnän, vastaiseen työhön. Erityisesti vähemmistöihin kuuluvat henkilöt kohtaavat Suomessa jatkuvasti sekä rakenteellista syrjintää että monimuotoista häirintää. Suuri osa syrjinnästä jää pimentoon: **aliraportointi on vakava ja monisyinen ongelma**. Erityisesti vihapuheen torjunta on viime vuosina ollut pitkälti hankemuotoista.

Syrjinnän ja häirinnän tehokas torjuminen edellyttää sekä toimivaa lainsäädäntöä että riittäviä resursseja valvontaan. Selonteossa todetaan, että yhdenvertaisuuslain ja tasa-arvolain täytäntöönpano on keskeisessä roolissa rakenteellisen syrjinnän ennaltaehkäisemisessä ja siihen puuttumisessa. Meneillään olevassa **yhdenvertaisuuslain osittaisuudistuksessa on vahvistettava yksilön oikeussuojakeinoja erityisesti työelämässä**. Nykyiset oikeussuojakeinot ovat riittämättömät. Hyvin harva syrjintää kokenut saa kokemastaan oikeudenloukkauksesta hyvitystä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu valvoo syrjinnän kieltoa muilla elämänalueilla paitsi työelämässä, lukuun ottamatta joitakin yhdenvertaisuusvaltuutetun ja työsuojeluviranomaisten tehtävien rajapinnalle jääviä tapauksia. Yhdenvertaisuusvaltuutetun puoleen kääntyminen on matalan kynnyksen oikeussuojakeino, jota sadat ihmiset vuosittain pyytävät avuksi myös työsyrjintäepäilyissä. Nykyisen toimivaltansa puitteissa valtuutettu ei kuitenkaan pääsääntöisesti voi ryhtyä toimiin näissä tapauksissa.

Yhdenvertaisuuslain osittaisuudistuksessa **yhdenvertaisuusvaltuutetulle ja yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalle on syytä antaa työsuojeluviranomaisten ohella toimivalta käsitellä työelämän syrjintätapauksia**. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalle on myönnettävä **valtuudet päättää syrjinnän uhrille tulevasta hyvityksestä.**

Taloudelliset ja sosiaaliset oikeudet

Taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset (TSS) oikeudet ovat ihmisoikeuksia. Esimerkiksi terveyttä, toimeentuloa, vanhustenhoitoa sekä köyhyyttä ja syrjäytymistä ei poliittisessa keskustelussa tunnisteta riittävässä määrin ihmisoikeusongelmiksi. Suomen tulee ottaa vakavasti

YK:n ja Euroopan Neuvoston suositukset TSS-oikeuksien toteuttamiseksi, kuten riittävän toimeentulon turvaamiseksi.

Suomen on kunnioitettava, suojeltava ja edistettävä oikeutta riittävään toimeentuloon, joka turvaa ihmisarvoisen elämän edellytykset. Tavoitteeseen päästään perusturvan jatkuvalla kehittämisellä ja takaamalla sen riittävä taso. Käynnissä olevalle sosiaaliturvajärjestelmän uudistamiselle on suuri tarve. Perusturvan tason nostaminen riittävälle tasolle ei voi kuitenkaan odottaa sosiaaliturvauudistuksen valmistumista. **Suomen tulee välittömästi nostaa perusturvan tasoa ihmisoikeusvelvoitteiden mukaiselle tasolle.**

Kehitysvammaisten henkilöiden työoikeudet

Monet kehitysvammaiset ihmiset työskentelevät Suomessa työtoiminnassa. Työtoimintaa, jossa kehitysvammainen ihminen sijoitetaan työskentelemään tavallisella työpaikalla, kutsutaan avotyötoiminnaksi. Avotyötoiminnasta ei solmita työsopimusta eikä sitä siten tehdä työsuhteessa vaan niin sanotussa huoltosuhteessa. Tällöin henkilö on työpaikalla sosiaalihuollon palvelun asiakkaana, ei työntekijänä, vaikka hän tekee työtä siinä missä muutkin. Työstä ei kuitenkaan makseta palkkaa eikä siinä ole työsuhteen tuomia etuja ja turvaa. Läheskään kaikissa kunnissa ei ole tarjolla tuetun työn ja työhönvalmentajan palveluja, joka mahdollistaisi palkkatyöhön työllistymisen; sen sijaan monissa kunnissa tavoitellaan edelleen avotyötoimintapaikkoja palkkatyön etsimisen sijasta.

YK:n taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea kiinnitti huomiota työsuhteen ulkopuolella teetettävään työhön. Komitea on Suomelle antamissa suosituksissaan (5.3.2021) huolissaan esimerkiksi avotyötoiminnan kaltaisista järjestelyistä ja kehottaa Suomen valtiota luopumaan niistä. Lisäksi komitea suosittelee, että Suomen on varmistettava vammaisten ihmisten oikeus oikeudenmukaisiin työoloihin ja kohtuulliseen korvaukseen tekemästään työstä. **Kehitysvammaisten ihmisten työtoimintaa koskeva lainsäädäntö ja käytännöt olisi syytä uudistaa kokonaisvaltaisesti. Työoikeuksien loukkaaminen ei voi enää Suomessa jatkua.**

Intersektionaalisuus ja sukupuolen moninaisuus huomioon kaikessa tasa-arvopolitiikassa

Sukupuoli ei ole irrallaan muista ihmisen ominaisuuksista. Yhteiskunnalliseen eriarvoisuuteen sekä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumiseen vaikuttavat yhtä aikaa sukupuolen lisäksi monet tekijät, kuten alkuperä, seksuaalinen suuntautuminen, toimintakyky, uskonto, kieli ja ikä. Tasa-arvopolitiikassa ja muussa politiikassa tulee ottaa huomioon nämä eri tekijät eli tasa-arvopolitiikan tulee olla intersektionaalista. Tähän liittyen tasa-arvopolitiikassa tulee kiinnittää huomiota myös risteävään ja moniperustaiseen syrjintään.

Sukupuolen moninaisuus on todellisuutta, joka ei vielä näy tasa-arvopolitiikassa ja muussa politiikassa riittävän johdonmukaisesti. Tasa-arvopolitiikkaa ei tule tehdä kaksijakoisen sukupuolikäsityksen perusteella. **Kaikessa tasa-arvopolitikassa ja muussa politiikassa, mukaan lukien sukupuolivaikutusten arvioinnissa, tulee ottaa huomioon sukupuolen moninaisuus.**

Juridisen sukupuolen korjaamisen ehdot loukkaavat ihmisoikeuksia monin tavoin. Selonteossa viitataan hallitusohjelman kirjaukseen translain muuttamisesta itsemääräämisoikeuteen perustuvaksi. Tämä on erittäin tärkeä uudistus, joka on toteutettava pikimmiten. Translakiuudistus ei kuitenkaan saa jäädä torsoksi: **juridisen sukupuolen vahvistaminen on tehtävä mahdolliseksi myös alle 18-vuotiaille**. Sukupuoliristiriitaa kokevat lapset ja nuoret ovat erittäin haavoittuva ryhmä, jonka elämänlaatua ja hyvinvointia mahdollisuus oikeisiin henkilöpapereihin vahvistaisi merkittävästi.

Ympäri maailmaa tapahtuu parhaillaan voimakasta **liikehdintää naisten oikeuksia, sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksia sekä seksuaali- ja lisääntymisoikeuksia vastaan**. Niin kutsuttu anti-gender-liikehdintä on erittäin haitallista ja vaarallista. Samaa liikehdintää on havaittavissa myös Suomessa. Suomen tulee toimia sekä kotimaassa että kansainvälisillä foorumeilla aktiivisesti sukupuolten tasa-arvon, sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuden tunnustamisen ja kaikkien ihmisten seksuaalioikeuksien puolesta.

Naisiin kohdistuvan väkivallan ja muun sukupuolittuneen väkivallan torjunta

Naisiin kohdistuva ja muu sukupuolittunut väkivalta on Suomessa vakava ja pitkäaikainen yhteiskunnallinen ongelma, josta Suomi on saanut lukuisia suosituksia eri sopimusvalvontaelimiltä. **Istanbulin sopimuksen velvoitteet on toimeenpantava täysimääräisesti** ja osoitettava sopimuksen toimeenpano-ohjelmalle riittävät resurssit.

Lisätiedot: Aija Salo
Ihmisoikeuksien asiantuntija
aija.salo@ihmisoikeusliitto.fi
P. 0447420404